

MIKEL ZARATE IRAKASLE ETA IDAZLE LEZAMA, 1933-1979

Bizi osoa emon eban Mikelek irakaskuntzan. Abade egin zanetik aurrera, heriotzara arte, irakasle izan zan. Arlo askotan irakasle, baina euskeraren eta euskal literaturaren irakasle, berriaz.

Non jardun eban irakasle modura?

- Markinan: Lanbide Eskolan eta Merzedeko Monjen Ikastetxean, Geriako parroko izan zan bitartean, abadetzako lehenengo urteetan.
- Derioko Seminarioan: Txikian eta Nagusian. Derioko Udako Euskal Ikastaroetan (DUEI. Labayru), eta Be-goñako Andra Mari, Irakasleen Unibertsitate Eskolan.
- Gasteizen: Diputación Foral de Álava: Servicio del Vas-cuence (1976).
- Deustun: Hizkuntza Eskolan: Euskera.
Unibertsitatean: Euskal Literatura.

Nik neuk esperientzia laburra izan dot haren ikasle lez. Noizbehinka bakarrik izan dot irakasle, zuzen-zuzenean, Karmelo Etxenagusiaren faltan, Derioko Seminarioan filosofiako ikasle nintzala. Baina gerora, hartu-emon luzea, sakona eta ugaria izan genduan, biok Derioko Seminarioan irakasle izan ginanean. Mikel, sasoi haretan, ez zan irakasle sistematikoa. Gehienbat, idatzi eragiten euskun, gero gure okerrak zuzendu eta idazteko zaletasuna gudan bizkortzeko. Geroago, berak Deustun ikasi ebanetik eta bere irakaskuntza urteetan ikusita-

kotik eta..., ordenatuago eta sistematikoago izatera jo eban, Deklinabideari buruz liburua prestatzen hasi zanetik gora, batez be. Dana dala, nire ustez, Mikelen maisutza onena ez egoan irakaskuntza arautu hutsean, txitean-piteango intuizino eta aportazinoetan eta, aparteko eran, beraren irakasteko modu berezian baino.

Haren pedagogiaren ezaugarri batzuk aitatuko dodaz:

- Irakasle atsegina
- Hartu-emon hurkoa izanik, ikaslea gustura egotea lortzen eban
- Irakasten ebana ondo ezagutzen eban eta maite eta gogoko eban.
- Irakasteko moduan, bazituan Mikelek ezaugarri eta berezitasun batzuk:
- Gaia garandu eta erraztu egiten eban, ulergarri bihurtzeko
- Ikaslea harrapatu eta motibatuzeko gaitasuna eukan
- Ikaslea erakarri eta gaiean sartzen eban, inplikatu egiten eban
- Ikasleari idazteko bildurra kentzen eutsan, idaztera eta sormenera bultzatuz
- Literatura zaletasuna bizkortzen eban, irakurtzeko eta idazteko gogoia berotuz
- Irakasten ebana eginarazo egiten eban: narrazino, deskripzino, erretratu..., dana dalakoa geuk egin gengiala eskatuz
- Ikasleari eukanaz eta ekianaz jaubetzen ahalegintzen zan. Hari honetatik etorriko ziran harako eredu eta lema nagusiak: “Dakigunetik ez dakigunera” (Ander Manterola), “Euskera bizitik euskera idatzira” (Mikel

Zarate), “Bizkaieratik batura” (Mikel Zarate). Pedagogia bide nagusiok Derioko Udako Ikastaroan jaio eta garatu ziran, irakasbide bihurtuz.

Mikelek ez eban irakasten irakastearren, beste barik. Irauli egiten eban irakaskuntzan bere euskal sena eta euskaltzaletasuna. Ikasleengan zaletasuna eragitea eban helburu nagusi; horretara, irakatsia luzarorako izango zan, ez azterketa unera-ko bakarrik eta kitu.

Berak ikusitakoak, entzundakoak eta berari gertatutakoak ikaragarritzko eragina izan ohi eban Mikelen idazlanetan eta eskoletan. Maisua zan Mikel edozein jazoera edo pasadizu bereganatzen, eta bere errotan eiho eta besteei garan-garan erakusten eta azaltzen. Sekulako narratzaile eta kontalaria zan. Eta eskoletan irakasten ziharduanagaz zerikusi handirik izan ez arren be, han aitatuko eban berak ikusia, berak entzuna, berari gertatua, eta ikasleentzat hurko eta esanguratsua izango zan Mikelen irakasteko modua, eta era berean haren bizipe-
nak ezagutuz, ikaslearentzat irakaslea bera be hurko eta etxe-ko bihurtuko zan.

Irakaskuntzako lehenengo urteetan, Mikel ez zan sistema zalea eta bere eskolak zehatz araututa emoten zituana. Bizia zan eta etorri handikoa, hurkoa eta bideak zabaltzekoa, ikaslea partaide egitekoa eta ikaslea irakurtzera eta idaztera, protagonista izatera bultzatzen ebana.

Gerora, ostera, zehatzagoa, arautuagoa, sistematikoagoa bihurtuko zan bere irakasbidea. Asko ikasi eban Deustuko Unibertsitatean. Hango irakasleei entzundakotik eta liburuetan irakurri eta ikasitakotik mundu barri bat agertu jakon. Erakarri eta liluratu egin eban jakintza eta literatura munduak. Eta itsaso zabal eta sakon horretara bostuger salto eta aberastasun guztiak bereganatu gura ebazan.

Beti be irakurtzea gogoko eban Mikel, aldi eta alde askotako idazleekin egin zan adiskide, etxeko. Bide barriak eta tek-

nika aurrerakoi ezezagunak ikasi zituan. Eta holan, begi zorrotzez ikusia, belarri zuhurrez entzuna, inguruan gertatzen zana, herriaren bizitza aberatsa, “basarteko eskolan” ondo bereganatua eukana, Unibertsitatean edandako mundu barriagaz buztartu gurako eban. Edonoiz, edozetan eta edozeinegaz bere indarrak neurtuzale beroa dan Mikelengan erronka barria sortzen da. Erronka handia, zabala, ikaragarria eta deigarria. Euskera herrikoiari beronen ahalmen guztiak atara gura deutsoz, kanpotiko apaindura barri eta dotoreak jantzi. Berak oso gogoko dauan “Lauaxeta”ren antzera, “Bide Barriak” urratu gura ditu. Eta “Lizardi”gaz batera, euskera laztana eder eta dotore erakutsi eta zabaldu:

“Baiña nik, izkuntza larrekoa,

nai aunat ere noranaikoa” (Ik. Karmelo Etxenagusiak, “Haurgintza Minetan”, GEU 1984, Hitzaurrea).

Ikaragarria da erronka, berak ondo ezagutzen eta erabiltzen dauan euskera herrikoa gorenengo mailara jasotzea. Baina postura/apustu hutsa dan gure Mikel hor ikusiko dogu bere saltsan, eta erronka ikaragarriak erakarri egingo dau eta sekulako bultzada emongo deutso.

Eta hemen agertuko dira Mikelen gogoan azterketa barriak, eta frutu emoile bihurtuko dira, deklinabidea, morfología eta literatur azterketak bideratuz. Ikasleei begira idatziko ditu, irakaskuntza sakonagoa eskeiniz eta irakasle barriak ondo presatzeko bideak urratuz. Hotzean, zorrotz eta zehatz ekingo deutso zeregin horri.

Baina Mikelek bere-berea, bereagoa dau idaztea, bere barru irakinean bizi dauana irauli eta kontatzea, eta honetan bere gorenengo gailurrera jo gura dau gogotsu eta adoretzu, ausart eta kementsu.

Orduan hasiko dira ernetzen eta egosten lan aurrerakoien amesak eta asmoak: ipuinak, nobelak, olerkiak, antzerkia..., dana probatu gura dau.

Beste ezer baino lehenago berea dauan haritik hasiko da. Bera aparteko kontalaria da, eta narratibarako jaioa. Hortxe bideratuko dira “Ipuin antzeko” (1975) eta “Ipuin antzeko alegi mingotsak” (1975). Gerora be eutsiko deutso bere izaera eta biziera iraultzeko berebizikoa dan genero horri, “Utopiaren fantasian” (1979), eta “Bilbo irribarrez” (1980); azken hau heriotz osteko urtean argitaratua, berrogeta hamabost ipuin laburrez osotua.

Artean, erlijino gaietako itzulpenetan ibilia zan. Oraindino abadegai zala, liturgi arloan jakitun ospetsu zan Pío Parsch-en “Santa Misa” (1955) euskeratu eban: “Gure Meza Deuna” (1959); bere aitari dirua eskatuz argitaratu eban hori. Urte batzuk geroago, parrokiako arduretan eta irakaskuntza lanetan ziharduala, “Gure salbazino egintza. I. Alkartasun Zarra” eskeini euskun (1967), “Geriako ama euskera eder eta kutunaren altzotik, biotz-biotzez, nire anai euskaldun guztioi” oparitutuz, liburuaren sarreran adierazo euskunez. Hurrengo urteetan, Seminarioan irakasle zala, jarraituko eban itzulpen lanetan, berak maiteago eban terminologiaz “euskeratze” eta “euskalduntze” lanetan, euskal gurpilez aurkezten, gotzainen pastoralak euskeraz eskeintzeko alkar-lanean Karmelo Etxenagusari eta niri esan ohi euskunez.

Gerora, irakiten dago Mikelen burua eta aurrerabide ausartak egiteko adoretzu agertzen da haren gogo eta borondatea. Bere buruagaz eta lagunakaz apustu eginez eta erronka leporatuz, “Haurgintza minetan” idatziko dau “Txomin Agirre” saria irabaziz, 1973. Urtean. Ez da, beharbada, zehatz-mehatz benetako nobela, baina hainbeste iturritatik edanez, euskal herriaren jakintzatik, era askotako idazlanak gogoan, euske-

razko mundu bat sortzen dau, kontatzeko modu atsegin, aberats eta erakargarri.

Urte berean, 1973an, beste nobela labur bat idatzi eban Mikelek Beasaingo “Usurbe” literatur sariketara aurkezteko. Bultzatzaile izan genduan orduan, beste batzuek be (Jesus Antonio Etxezarraga eta neu) sariketa horretara nobela labur bat bialdu gengian. Ondo jaso eban hori Jesus Antonio Etxezarragak 2008an Labayru Ikastegiak argitaraturiko “Hizunigu” Mike-len nobela laburraren aurkezpenean: “Hain luzaroan lozorroan egon dan “Hizunigu” honen berri duela hogeita bost urte izan nuen nik. Hiru hamarkada eta erdi iragan diren arren, ez dut ahaztekotzat egun hura, inimiziaz kutsukoa izan baitzen niretzat. 1973. urtean Mikelek berrogei urte zituen, Lontzo Zugazagak hogeita hamar eginak, eta hogei beteak nik”.

Saiakera arloan baeukan aurretiaz egina liburu eder eta pedagogikoa, apain eta bikain argitaratua “Bizkaiko euskal idazleak. 1580-1968”. Derioko Seminarioan zituan ikasle gazetxoentzat argitaratu zan (1970).

Baina geroago, Unibertsitateko ikasketak sakon egin ostean eratu eta argitaratu ebazan “Euskal Literatura” I eta II: azterbi-deak, aztergaiak, azterketak (1977-1978). Bide sendoa urratuz aurrera joian Derioko Udako Euskal Ikastarorako eta Deustuko Unibertsitateko eskoletarako prestatu zituan baliabide aberats horreek.

Gramatika munduko lanak be irakastoki bi horreek kon-tuan hartuz eratu zituan: “Euskal Deklinabidea” (1975), eta “Euskal Ortografia” (1978). Liburu honeetan Mikel barri bat azaltzen jaku, zehatzagoa, ordenatuagoa eta sistematikoagoa. Ez dauka zerikusi handirik lehenagoko urteetan eskolak emoten ebazan Mikelegaz. Dana dala, aurrean aitatu dodanez, Mike-len maisutza onena ez egoan irakaskuntza arautu hutsean, beraren irakasteko era berezian baino: hurkoa, atsegina, irakasten ebana maite ebala erakusten ebana..., ikaslea harrapa-

tuz eta motibatuz, irakurtzeko eta idazteko bizkortuz, ikasleari dakianaz jaubetzen lagunduz, idazteko bildurra kenduz eta sormenera bultzatuz...

Tamalez, berrogeta sei urte bete barriak zituala joan jakun. Luzaroago bizi izan balitz, ia ziur nago “eskola” moduko baten sortzaile eta eragile izango zala, irakasle barrien irakasteko modu eta pedagogian, eta beste horrenbeste idazle barrientzat, literatur ikuspegi zabal eta liluragarria erakutsiz, bide barriak zabaltzeko, teknika aurrerakoiak ausardiaz erabiltzeko, gure euskeratxo eder, apain, dotore erakusteko erdera guztien artean. Tamalez ez euskun “eskolarik” itzi, ez eban izan astirik, hain gaztetan gugandik joanik.

Poesia munduak be erakarri eban gure Mikel. Eta ausardi handiaz sartu zan oihan barri eta aberats honetan. Saritua be izan genduan. Hemen be euskera beste hizkuntzen mailan ikusi gura eban. Berak irakurriaz eta ikasiaz ondare ugaria beragandu eban, eta euskeraz irauli gura izan eban edertasunez, irudimenez, jantzi bikainez. Ausart eta kementsu onartuko eta erabiliko ditu metodo abanguardistak be letrak modu desbardinetan kokatuz eta lerrokatuz, letrekin irudiak eginez... Holan argitaratu zituan “Higidura berdez” (1977) eta “Bizipenen bultzadaz” (1978). Bera hil eta urteak geroago argitaratuko eban Jon Kortazarrek, Mikelek berak hil aurretixoan emondako olerkiez osoturiko “Etorriaren zorabioz” (2004).

Handia, ausarta eta goraipagarria da Mikelek arlo honetan be urratu dauan bidea. Haln be, nire ustez, Mikelen berebiziko arloa narratiba eta kontalaritzan nabarmentzen da; hor dago bere saltsan, hor agertzen da bere izaera eta bere bizipenen gatza eta bizitasuna, hortxe bere euskeraren ugaritasun aparta.

Narratiban, saiakeran, gramatikan eta poesian egindako ibilbideaz ez ziran asetzen Mikelen amesak eta asmoak. *Antzerkia* be landu gura eban, hor be bere gaitasuna erakutsi eta

plazaratzeko. Azkenengoz beragaz Lezaman izan nintzanean makalaldi ilunean, gogo barik eta ahul egoan. Baina hainbat lehenago autortzen eustan: “Asti apur bat hartu eta antzerkia lantzea gurako neukek, eta hurrengo antzerki sariketara aurkeztu”. Bai berak eta bai euskerak edozertarako eta edononako gaitasuna ebela probatu eta adierazo nahi eban. Aseezina zan bere barrua. Era guztietako erronkak bizi zituan, eta bulztatua eta xaxatua sentitzen eban bere burua, batez be berak hainbeste maite eban euskeraren munduan.

Bere bihotz lehiatsu eta aseezinak atsedean hartu daiala Nazaretoko Jesus maitasunez beteko sekulako Maisuaren ondoan, eta Jainko Aitaren maitasun mugagabearen itsaso zabalaren, zabalaren zabalean!

Lontzo Zugazaga